

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך יג, תשכ"ב

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

רוחי ונפשי, ולכן יקרא החלק הזה על שמי, כי אנכי בעמלי
פארתי, טפחתי, ורביתיו וסדרתי דבריו כרצוני.

בחלק זה — גם השמות הם יצירה, כדברי מנדלי:
«יצרתים אף עשיתים». ועד כמה עדיף החלק השני על
הראשון — מעידים השמות עצמם. כאן קבע שמות פשוטים,
שרובם ככולם נתקבלו בשפה, והם מן החביבים שבשמות
הציפורים: אורג, גיבתון, גדרון, חוחי, חורפי, ירקון, ירגזי,
עפרוני, נחליאלי, סבכי, פיפיון, חנקן, חכלילי, חופמי, חרטומן,
טבלן ועוד.

דרך זו של מנדלי צריכה להיות לנו למופת.

דב ירדן

מורשים בשירת הנגיד

הצירוף «מורשי לב», הבא במקרא רק פעם אחת
ויחידה (איוב יז, יא: ימי עברו זמותי נתקו מורשי לבב),
הובן לכמה מפרשים (אבן עזרא, רש"י, רד"ק, רלב"ג) כלשון
מחשבות. הבנה זו, הרווחת גם בימינו (ראה מילון בן־יהודה,
ערך מורש; טור־סיני, ספר איוב, למקום), הביאה את מפרשי
הנגיד להבין מורשים כלשון מחשבות גם בשירת הנגיד,
אף כי פירוש זה נמנע במקומות אחדים, גורם לקשיים
ניפרים באחדים, ודחוק באחרים.
הרי כל המקומות שבהם משתמש הנגיד במלת
«מורשים»:

1. ולך אהבה לקיר לבי ומורשיו מחברת (דיואן, הברמן, א, 38).
2. אספר פעלת אל אשר עשה נא בצרה אשר ראשי ביום הלבינה וקָרַב עצמי מחלה השכינה ובאתה במורשי אלי קרבנה (דיואן א, 46).
3. ודוה בלב נשבר לשברו ומורשים אשר אין מתם בהם ונפש מנגעת (דיואן א, 148).
4. באל אחד אשר יחיד יצרך ומלבי ומורשיו גזרך (דיואן ב, 71).
5. עצמי מלאו צירים ותוגות ועיני נגרה מאין הפוגות ומכאוב ציץ במורשי כדשא יכסה אחרי מטר ערוגות (דיואן ב, 97).
6. עלי מה אקרעה מלבוש ומדים ולבתי כבגד עש ועדים ולמה תעלו חמר עלי סות ומורשי כמו שדות (נוסח אחר: בורות) בשדים (דיואן ב, 100).
7. כל לב הוגה ביגון חולה מחבל זכר המליטה כל נפש איש בין מורשיו כספינה בין גלים שטה (דיואן ג, 30; בן קהלת, אברמסון, שן).
8. ואראה בהתלבן זקני במורשי מקום שחרות זקן כפיח בסירותי (דיואן ג, 35; בן קהלת קלו).
9. הם אזרו זיקות במורשי בעת נסעם לשונותם בראשי נצבו נדָתָם והאירו קוצותי כאש קרבו ואם לא יחשכו כי תקרבו (דיואן ג, 103).
10. במורש לבבך תאצר את סודך (בן משלי, אברמסון, רלב).

11. והריח בדעתך סוד לבבו ומורשיו עלי רוח שפתיו (בן משלי שכא).

12. אם ימותי שְנו קוצות בראשי שחרו מורשי בהתלבנמו דע לבבי כי כן ישנה זמנך את יצורי כלם דבר יום ביומו (בן קהלת מו).

13. דאגה תערכנה מחשבות איש במורשיו ואת נפשו מניאה (בן קהלת קג).

פירוש מורשים כלשון "מחשבות" נמנע במקומות 2, 5, 7, 13, שכן מחשבות, כמושג מופשט, אין צרה, או מחלה, יכולה לבוא בהן (מקום 2), אין מכאוב יכול לציץ בהן (מקום 5), נפש איש אינה יכולה להיות ביניהן (מקום 7), ואין מחשבות איש יכולות לערוך דאגה במחשבותיו (!) (מקום 13). פירוש זה גורם לקשיים ניפרים במקומות 6, 8, 12, שהתלבטו המפרשים בפירושם, והוא דחוק בשאר המקומות. ד"ר מ' זיידל ("מורשים ועשרה", ספר בירם, 219—

223) צַעַד צַעַד חשוב קדימה, בהבינו שאין מורשים דבר מופשט, כמחשבות, אלא דבר מוחש. ד"ר זיידל מניח, שפירוש מורשים — חוטי שַעַר, שערות. בהבנה זו הוא משתדל, ברוב חריפות, לפרש את המקומות 2, 5, 6, 8, 12, לעומת זה הוא נאלץ להניח שבמקום 7, מורשים = לב, מחשבה, ובמקום 9 אין הוא מכריע בין ההבנות: במורשי = בשערותי, או: בלבי.

ד"ר זיידל לא שם לב כנראה למקומות 1, 3, 4, 10, 11, 13. אחרת היה אולי רואה, שההבנה מורשים = חוטי שַעַר, שערות, אינה אפשרית בהם.

אין מורשים בשימוש הנגיד אלא שם נרדף ללב,
פירושם כנראה: לוחות הלב, כתרגום באיוב: מורשי
לבבי — לוחי לבבי. פירוש זה בא כנראה לתרגום על-ידי
השוואת מלת מורשי למלת מריש במשמעות קורה, לוח עץ,
במשנה ובתלמוד (ראה יסטרוב במילונו, ערך מריש).
בהבנה זו מתפרשים באופן טבעי ויפה כל 13
המקומות.

הרי פירוש המקומות הקשים:

6. ולמה תעלו חמר עלי סות ומורשי כמו בורות
בשדים — ולמה תעלו עפר על בגדיי לסימן אבלי, והרי
לוחות לבי דומים לבורות המלאים עפר (חמר) שבעמק
השדים (וכעין זה פירש ברודי במהדורתו, עמ' 70).

8. ואראה בהתלבן זקני במורשי מקום שחרות זקן
כפיח בסירותי — ובהתלבן זקני אראה בלוחות לבי מקום
שחור מזקנה כפיח בקדרות. כלומר: לבי הולך וקודר, ככל
ששערותיי הולכות ומלבינות (השווה להלן, 12). לביטוי
"ואראה... במורשי מקום שחרות זקן" השווה בשיר זה,
בית 3: "היש... בנפשי מקום חפיץ".

11. והריח בדעתך סוד לבבו ומורשיו עלי רוח שפתיו
— המלים לבבו ומורשיו קשורות יחד, והכוונה: והרח,
באמצעות דעתך, את רזי לבבו, ולוחות לבבו על פי
דיבורו (כתרגום ישעיה יא, ד: וברוח שפתיו ימית רשע —
ובממליל ספתייה).

12. אם ימותי שנו קוצות בראשי שחרו מורשי
בהתלפנמו דע לבבי כי כן ישנה זמנך את יצורי כלם —

המלים „שחרו מורשי בהתלבנמו” מהוות מאמר מוסגר, והכוונה: אם הזמן הלבין את הקוצות השחורות שבראשי וגרם על-ידי זה של בבי קדר (השווה לעיל, 8), דע לבבי וכו’.

יעקב מנצור

עיקר וטפל בתיקוני לשון *

ג. נשמת הלשון מהי?

המתבונן במילון כלשהו אינו יכול לדעת על פיו, מה חשיבותה היחסית של כל מלה ומלה. שהרי אין תפקידו של המילון אלא לבאר את המלים או לתרגמן, והוא מונה אותן בזו אחר זו, בדרך כלל בסדר אלף-בית: אב, אבד, אבה, אבוב, אבוי, אבוס, אבל... אמנם מילון טוב מוסיף כמה פרטים על המלים. הוא עשוי להוסיף ולרשום, למשל, את מידת שכיחותן של המלים ולציין, כי מלה זו נדירה בשימוש של היום, ומלה זו שכיחה מאוד; כן עשוי הוא לציין את מקום השכיחות, כגון: מלה זו מצויה בשירה בלבד, ומלה זו מצויה בעיקר בפרוזה; או יש שיציין את זמן חירותה של המלה לאותה לשון ואף את מקורה. יציין הוא, למשל, כי המלה פרדס חדרה בתקופת המקרא מן הלשון הפרסית, המלה אויר חדרה בימי חז"ל מן הלשון היוונית, המלה אקליס חדרה בימי הביניים מן הערבית, וכיוצא

* מסדרת שיחות ששודרו ב„קול ישראל“.